

УДК 378.14

Ковалевський С. В.

АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ПРИКЛАДІ ВІДОМИХ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ МОДЕЛЕЙ

Новий Закон України про вищу освіту передбачає в якості основи розвитку університетів такі концептуальні положення, як університетська автономія, рівний доступ до вищої освіти, якість підготовки випускників, орієнтація на ринок праці, гармонізація рамки кваліфікацій, оптимізація бюджетного фінансування вишив. У цих умовах важливо уявляти собі особливості і тенденції вищої освіти на світовому університетському просторі.

У світовому освітньому просторі існуючі системи освіти значно впливають на ефективність виробництва і економіки кожної конкретної країни. Принципово важливо виконати порівняльний аналіз найбільш характерних освітніх систем і на цій основі визначити ключові фактори освіти, що впливають на соціально-економічні процеси. Це підтверджують матеріали, представлені авторами в [1–4] і ресурсами [5–14]. Саме таке завдання поставлене в цій статті.

Вища освіта в Сполучених Штатах, або постсередня освіта, є для випускників шкіл дванадцятирічного після початкового і середнього навчання та здачі випускниками Генеральних освітніх тестів («GED») [8]. Вони можуть продовжити свою освіту в чотирирічних коледжах, університетах, коледжах, професійних інститутах. Постсередні установи в США відрізняються від своїх зарубіжних аналогів системою класифікації, великою різноманітністю предметів, програм і рівнів вищої освіти [4, 13, 14].

Великі університети забезпечують підготовку студентів старших курсів за спеціальностями і спеціалізаціями в області бізнесу, технології, інженерії, математики, медицини, образотворчого мистецтва, і дизайну. Великі університети можуть запропонувати комбіновані програми бакалаврату та магістратури. Це дозволяє замість шести або восьми років навчання забезпечити підготовку магістрів за п'ять років. Такі програми особливо популярні для навчання юриспруденції, медицині та бізнесу.

Є в Сполучених Штатах і інші вищі навчальні заклади, які не пропонують ступеня бакалавра і включають в себе спеціалізовані професійні інститути і коледжі. Спеціалізовані інститути пропонують навчальні курси в різних областях, таких, як комп'ютерна техніка, дизайн одягу, косметологія, фізіотерапія, бізнес-дослідження, образотворчі мистецтва, фотографія, аудіо / відео техніка, театральне мистецтво. Дворічні коледжі пропонують курси рівня коледжу в усьому, від філософії до медицини. Часто дешевше чотирирічних коледжів і університетів, такі дворічні коледжі замість рівня бакалавра надають рівень молодшого спеціаліста, який зазвичай використовується як плацдарм для передачі академічних кредитів в чотирирічний коледж чи університет.

Деякі американські школи є автономними організаціями з високим рівнем самоорганізації. Решта пов'язані з федеральними, державними і урядовими установами. Більшість постсередніх установ в Сполучених Штатах діють як приватні, неурядові коледжі або університети. Оскільки в Сполучених Штатах відсутнє центральне міністерство освіти, навчальні плани вищих навчальних закладів орієнтуються на конкретні школи і їх навчальні плани і програми. Агенції, що встановлюють академічні стандарти, надають установам акредитацію як визнання академічного рівня. Однак, таке визнання потрібно лише для видачі студентських віз іноземним студентам, оскільки така віза видається тільки для акредитованих установ [13].

Бразильська система освіти має ряд недоліків, але різниця між випускниками приватних і державних шкіл стає ще глибшою, коли вони конкурують за місця в державних універ-

ситетах. На відміну від навчання в основних і середніх рівнях, вищу освіту, як і раніше займає особливе становище, і конкуренція за місця у відомих університетах, особливо федеральних, є надзвичайно жорстокою [3].

У спробі вирішити цю проблему і забезпечити більш збалансований шанс для випускників державних шкіл, уряд створив в 2012 році закон, що гарантує їм 50% місць у федеральних університетах і навчальних закладах. На додаток до цієї квоти, кілька університетів також повинні резервувати певний відсоток місць для студентів чорно-білої та змішаної раси з числа корінних жителів. Крім того, уряд Бразилії розробив програму під назвою ProUni, яка надає студентам з сімей з низькими доходами часткову або повну стипендію в приватних університетах. Існує також для підтримки студентів програма їх фінансування Міністерством освіти Бразилії під назвою Fundo de Financiamento Estudantil або Fies, що дозволяє студентам фінансувати свою освіту за низькими відсотковими ставками, в тому числі – на додаток до ProUni [7]. Однак зі зростанням числа приватних університетів, які пропонують курси з досить сумнівної якості, проблема далека від вирішення.

В Японії вища освіта починається після завершення в цілому 12 річного навчання. Японські вищі навчальні заклади включають університети, які присуджують наукові ступені бакалавра, магістра, доктора, а також професійні ступені після молодших коледжів для присудження ступеня молодшого спеціаліста, і коледжів технології, де випускники молодших класів середньої школи отримують практичну і мистецьку освіту [13, 14].

Університети Японії діляться на три категорії: національні університети, які були спочатку встановлені урядом Японії, а в даний час – національними університетськими корпораціями, державні університети, які встановлюються місцевими державними установами або корпораціями державних вищих навчальних закладів, і приватні університети, які створені освітніми корпораціями [6].

Національні університети, які були створені у всіх місцевих префектурах як організації, що націлені на добре збалансований розвиток японської вищої освіти і наукових досліджень, зіграли важливу роль в якості місцевих науково-дослідних центрів.

Державні університети, які були створені і управляються місцевими державними структурами, також грають важливу роль в забезпеченні більш високих можливостей освіти для місцевого населення і в якості інтелектуальних і культурних центрів в місцевому співтоваристві.

Приватні університети складають близько 80% всіх університетів і мають близько 80% всіх студентів вищих навчальних закладів. Кожен приватний університет просуває свою унікальну освітню та науково-дослідну діяльність. Вони зіграли важливу роль як якісно, так і кількісно, і внесли значний вклад в розвиток японської вищої освіти.

В даний час в Японії існує понад 1200 університетів і коледжів, які налічують близько 3220 тисяч студентів. В Японії всі національні університети з 2004 року були перетворені в корпорації. Таке включення національних університетів направлено на підвищення їх незалежності і автономії, активізацію освіти і науково-дослідної діяльності, і тим самим надало можливість зробити університети більш унікальними і привабливими. Така реорганізація дозволила кожному національному університету стати незалежними від національних рамок з точки зору кадрових призначень, бюджетних асигнувань тощо і управляти ними на свій власний розсуд, під керівництвом його президента. Реорганізація державних університетів в корпорації також стала можлива для місцевих громадських організацій. Слідуючи системі, призначеній для національних університетських корпорацій, система корпоративного державного університету дозволила керувати ним на свій розсуд.

Національна університетська корпорація управляється через президента шляхом створення ради директорів, який включає президента і піклувальників, а також шляхом створення дорадчих органів управління. Така організація дозволяє просувати свою освітню та нау-

ково-дослідну діяльність відповідно до такого плану. Тут робляться зусилля по створенню корпорації між національною політикою в галузі вищої освіти і незалежності університетів і автономії, як це спостерігається у французькій системі вищої освіти. Співробітники будь-якого національного університету корпорації призначаються його президентом. Проте, як і для роботи професорсько-викладацького складу, багато університетів взяли метод, де кожен підрозділ вибирає потенційних кандидатів, а президент формально схвалює рішення підрозділу призначити таких кандидатів, як професорів [4, 14].

Приватні університети Японії, в яких навчається близько 80% всіх студентів країни, зіграли важливу роль як в якісному, і в кількісному відношенні і внесли значний вклад в розвиток японської освіти. Японський уряд вважає підтримку приватних університетів одним з важливих питань політики і вживає низку заходів щодо їх стимулювання.

На тлі мінливої обстановки в країні і за кордоном, очікування і вимоги до розвитку людських ресурсів з глибоко спеціалізованими знаннями безперервно зростають. Кожен університет докладає зусиль щодо розвитку і роз'яснення своєї самобутності і особливостей, заснованих на їх якісній освітній діяльності. Однак, постійне зменшення населення у віці від 18 років при збільшенні частки студентів, що надходять до університетів, змушує переглядати всю систему вищої освіти, удосконалюючи її. У цих умовах Міністерство освіти, культури, спорту, науки і техніки Японії робить значні зусилля в наступних напрямках: забезпечення якості вищої освіти через створення та забезпечення якості та системи акредитації; підвищення якості студентів та випускників школи; підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

З метою подальшого вдосконалення конкурентоспроможності освіти і наукових досліджень японських вищих навчальних закладів постійно підвищуються нормативні та міжнародні критерії. У конкретних умовах країни системи забезпечення якості та акредитації вузів були об'єднані з метою заохочення їх власної ініціативи. Важливим елементом забезпечення якості в умовах автономії вузів є процедура самооцінки, що супроводжується широким наданням інформації про їхню діяльність в освітній та дослідницькій сферах. На цій основі надаються самостійні гарантії якості змісту освіти на всіх рівнях. Як приклад можна привести систему акредитації інженерної освіти JABEE, створену Радою з акредитації інженерної освіти Японії для університетів, пов'язаних з іноземними організаціями. Ця система має свою команду експертів, які включають представників бізнесу та освіти. Це дозволило створити освітні програми інженерних магістерських курсів для забезпечення якості діяльності університетів і їх акредитації.

Австралійська система вищої освіти складається з незалежних, самоврядних суспільних і приватних університетів і вищих навчальних закладів, які присуджують кваліфікації вищої освіти. Всього в Австралії налічується 38 державних і 3 приватних університети [1, 2].

Національна система кваліфікацій Австралії містить рекомендації для оцінки та акредитації рівнів кваліфікації, що дозволяє студентам легко переміщатися між рівнями навчання та установами освіти на основі узгодження кредитів. Вимоги для вступу на програми встановлюються кожним університетом окремо.

Прийом на програми бакалаврату, як правило, ґрунтується за умови успішного завершення 13 років шкільної освіти, хоча деякі організації використовують інтерв'ю, кейси для того, щоб забезпечити альтернативні траєкторії для шукачів зрілого віку.

Прийом до аспірантури здійснюється на основі досягнень попередніх досліджень. Прийом до докторантури, як правило, заснований на визнанні високих досягнень магістра – дослідника або після закінчення бакалаврату з відзнакою.

Австралійські університети є автономними органами, які відповідають за управління якістю за рахунок внутрішніх процесів акредитації та кодексів практики.

Всі установи, які отримують фінансову підтримку від уряду повинні відповідати вимогам до якості і звітності, викладені в Законі про підтримку вищої освіти. В країні існує незалежний, національний орган контролю – Агентство по якості і стандартизації вищої освіти.

Іноземні студенти складають в середньому більше 20 відсотків від загального числа студентів вищих навчальних закладів на континенті. Інтереси іноземних студентів охороняються службою освіти для іноземних студентів (ESOS), яка забезпечує їх навчання та фінансові гарантії [11].

Для Європейських університетів характерною особливістю є їх прихильність Концепції трикутника знань, яка пов'язана з поліпшенням взаємодії освіти, досліджень та інновацій. З точки зору європейських вищих навчальних закладів, що створюють знання, обмін знаннями, розвиток навичок розробки навчальних програм, вбудовування нових ідей на ринках і сприяють новим відносинам є одними з важливих аспектів. Ця взаємодія освіти, досліджень та інновацій підкреслюється Європейською Радою на кожному саміті з 2006 року, а Концепція трикутника знань знаходиться в унікальному і привілейованому становищі між Європейською зоною вищої освіти і Європейським дослідницьким простором і стосується всіх основних напрямків політики в галузі освіти, наукових досліджень і інновацій.

Європейський інститут інновацій і технологій (EIT) сьогодні можна розглядати в якості флагманського проекту для зв'язків між освітою, дослідженнями та інноваціями.

Незважаючи на акцент на концепції трикутника знань, велика частина фактичної діяльності в державах – членах ЄС на сьогоднішній день була пов'язана з передачею технологій, розвитком підприємництва та необхідних умов для переорієнтацію досліджень в сторону виробництва. Також там спостерігається підвищений рівень інтересу до підприємництва, але за допомогою передачі технології, орієнтуючись на стартапи та проривні підприємства. На цьому тлі існує необхідність зорієнтувати результати підприємницької складової трикутника знань в систему освіти для широкого включення творчого мислення та інноваційних підходів. Трикутник знань повинен існувати в пропорційному розвитку його сторін. Це актуалізує потребу в традиційній академічній культурі, яка повинна бути доповнена усвідомленням своєї ключової ролі в формуванні нової, більш висококваліфікованої, ініціативної та гнучкою робочої сили. Це включає в себе необхідність в підготовці та перепідготовці викладачів, а також – у вдосконаленні навчальних планів, методів і технологій навчання.

Освітні установи виконують ключову роль у стосунках науки і бізнесу, а також у зв'язках зі шкільною, позашкільною та післявузівською освітою, створюючи і використовуючи нові знання як для організацій, так і окремих представників спільнот.

Дослідники в галузі вищої освіти зазначають, що залишається проблема відсутності інновацій та підприємницької культури в багатьох областях вищої освіти і наукових досліджень, ресурси державні і приватні використовуються фрагментарно і недостатньо ефективно. В даний час вузи Європи працюють над змінами відповідно до європейської програми модернізації і розробки нових моделей і нових місій університетів. На стан справ у вищій освіті цих університетів впливають демографічні зміни з відповідними змінами клімату і навколишнього середовища.

Європейська комісія вже наполягає на вимірі освітньої складової трикутника знань. Для цього з 2008 року проводиться щорічний університетський бізнес-форум Європейської комісії, в якому беруть участь, поряд з університетами, бізнес-асоціації, компанії, посередники і державні установи [5]. Цей форум формує простір взаємодії учасників форуму для задоволення реальних потреб європейського ринку праці. Основні рекомендації форуму за напрямками бізнес-співпраці:

- співпраця в галузі наукових досліджень і розробок,
- мобільність вчених,
- мобільність студентів,

- комерціалізація досліджень,
- розробка нових навчальних програм,
- безперервне навчання,
- підприємництво,
- інженерний консалтинг.

Ґрунтуючись на ці рекомендації, університети Європи ставлять перед собою ряд завдань, вирішення яких дозволить гармонізувати трикутник знань. Серед них:

- необхідність подолання розриву між рівнем освіти і наукових досліджень і інновацій, в яких вищі навчальні заклади виконують унікальну ключову роль. В даний час, незважаючи на те, що більшість університетів взаємодіють з іншими елементами трикутника знань, вони часто роблять це фрагментарно – через контакти з промисловістю, що здійснюються професійними службами через випускників окремих професорів;

- потреба в розвиненій інноваційній та підприємницькій культурі в університетському секторі, що охоплює всі аспекти від педагогічних методик і заохочення студентського бізнесу до стартапів і бізнес-інкубаторів. Це має вирішальне значення для багатьох аспектів діяльності ВНЗ;

- необхідність зміцнення зв'язку і мобільності між викладанням і науковими дослідженнями з одного боку і бізнесом і економікою в цілому таким чином, щоб потоки знань були оптимізовані і спрямовані на передачу. В даний час існують бар'єри різної природи для цих типів мобільності – як культурного, так і практичного характеру. Вони стосуються питань кар'єри, акредитації, визнання кваліфікацій і т.п.;

- необхідність подальшої реформи управління і фінансових структур для більшої автономії і підзвітності в цілях сприяння диверсифікації джерел доходу і більш ефективної співпраці з діловим світом. Це необхідно, щоб надати університетам гнучкість для функціонування в підприємницькому середовищі. Однак, проблемою тут є правові рамки – обмеження повноважень університетів в таких областях, як інтелектуальна власність і контракти співробітників.

Гармонізація трикутника знань стикається в університетах Європи в тому, щоб підняти авторитет освіти в домінуючому комплексі «дослідження-інновації». З огляду на цю обставину, Європейська комісія сьогодні ставить в якості пріоритетів:

- забезпечення більшої узгодженості між політикою в галузі освіти, науковими дослідженнями та інноваціями;

- прискорення педагогічної реформи в освіті;
- забезпечення партнерства між університетами та діловими колами;
- розвиток інноваційної культури в університетах;
- створення стимулів для вузів розвивати структури та методи передачі знань;
- забезпечення нових підходів до оцінки якості.

Ці пріоритети припускають конкретні області діяльності суб'єктів трикутника знань.

Основна увага в європейських університетах приділяється новим способам доставки освітніх послуг для навчання підприємництву в педагогічній діяльності на прикладах неформального і творчого навчання, інноваційних підходів.

Діяльність вищих навчальних закладів повинна будуватися у взаємодії з їх оточенням з різних точок зору. Зокрема, це активна участь у місцевому та регіональному навколишньому середовищі, розвиток відносин з підприємствами, освітніми і навчальними закладами та іншими соціально-економічними партнерами (наприклад, науки та інноваційних парків), мобілізація студентів для взаємодії з місцевим і регіональним співтовариством навколо соціальних проблем.

Мобільність включає в себе не тільки міжнародну мобільність, але соціальну і міжгалузеву мобільність. Вона охоплює студентів, співробітників вузів (викладачів і дослідників)

та зовнішніх партнерів. Різні форми мобільності можуть бути побудовані на довгострокових договорах між вищими навчальними закладами для створення спільних програм подвійних дипломів або сприяння академічній мобільності, між вищими навчальними закладами та підприємствами або іншими зовнішніми зацікавленими сторонами за допомогою міждисциплінарних і спільних структур. Є також передумови ефективної мобільності, які необхідно вирішувати, такі як визнання кваліфікацій між наукою і промисловістю.

Розробка навчальних програм передбачає впровадження інноваційних рішень в області розвитку контенту, таких як внутрішньо- і міждисциплінарних навчальних програм, спираючись на розвиток навичок, працевлаштування випускників, залучення підприємств і науково-дослідних організацій до розробки змісту програм і навчальних планів.

Розробка системи якості охоплює не тільки оцінку якості освіти, але включає в себе багато інших аспектів, такі як навчання і підтримку систем для персоналу, вимірювання впливу системи оцінки якості, критерії оцінки ефективності і т.п.

Все більше уваги приділяється внутрішній діяльності, створення мереж по всьому вузу, які об'єднують різні типи зацікавлених сторін для взаємодії і створення зв'язків між освітою, дослідженнями та інноваціями, наприклад, шляхом залучення дослідників в галузі навчання.

Управління охоплює питання стратегії на рівні прийняття плану дій через бачення мети і місії вищого навчального закладу для інтеграції трикутника знань з метою зміцнення підприємництва, творчої та інноваційної культури у вищих навчальних закладах за участю зовнішніх партнерів в управлінні університетом шляхом створення структур підтримки при лідерських компетенціях в управлінні.

Незважаючи на зазначені загальні риси, шляхи розвитку європейських університетів, щодо трикутника знань істотно розрізняються. Різноманітні методи реалізації в значній мірі залежать від національного і регіонального контексту, законодавства щодо сектора вищої освіти в різних країнах, включаючи аспекти фінансування, або формату, в якому вони функціонують. До них відносяться різні акценти в оголошеній місії і бачення мети вищими навчальними закладами; розвитку їх інфраструктури, включаючи стратегії.

Університет Аалто, наприклад, реструктурував приміщення і побудував нові об'єкти для сприяння міждисциплінарності і взаємодії, реалізовані ініціативами і структурами за межами університету [9]. Це сприяло поліпшенню міжнародного співробітництва шляхом участі в різних програмах. Наприклад, програма Venture з Stanford Technology Ventures (STVP) в долині США Silicon. Цюрихський університет мистецтв також відремонтовано з великим акцентом на трансдисциплінарності, в тому числі, в освітніх курсах пропозицій.

Університет EPFL підтримує ділове співробітництво університету за допомогою відкритої інноваційної моделі і підтримки програм і ініціатив. Так само, як і його власні внутрішні заходи по підтримці співпраці, він працює з Science Park PSE (знаходиться на території університету).

Університет Джозефа Фур'є Гренобль ставить акцент на взаємодії з декількома спільними структурами для університетських бізнес-співпраць (наприклад, кластери конкурентоспроможності), а також на реалізації проектів університетського містечка на основі об'єднання вищої освіти, наукових досліджень і інновацій навколо ключових областей, що представляють інтерес для місцевих суб'єктів (GIANT) [12]. Крім того, університет UJF також використовує зростаючу інтеграцію ресурсів місцевих і регіональних вищих навчальних закладів для підтримки реформ, ініційованих на національному рівні. Це було особливо успішним у галузі підприємництва та розвитку освіти.

У разі університету Мондрагон, компанії і технологічні центри спільно працюють над спільною конкретною моделлю освіти (модель Mendeberti) для інтеграції «професійних» на-

вичок у навчальних планах [10]. Бізнес-орієнтований підхід університету до утворення сприяє адаптації підготовки майбутньої робочої сили до потреб місцевих компаній.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна сформулювати ключові фактори успіху університетів незалежно від країни:

1. Взаємовідносини компаній, вчених і студентів є вирішальним фактором успіху у співпраці в галузі освіти і практичної діяльності.
2. Репутація, довіра і освітній інтерес з боку компаній, що мають першорядне значення для всіх партнерських відносин.
3. Нові моделі кар'єри для викладачів і дослідників формують нове середовище для підготовки студентів до їх нової інноваційної ролі.
4. Міждисциплінарна модель університету в поєднанні з сильною культурою підприємництва серед студентів і співробітників.
5. Міжнародні зв'язки університету, які допомагають розробляти нові ініціативи підприємництва, інноваційних експериментів і т.п.
6. Увага до питань неформального навчання та формування компетенцій в освіті студентів.
7. Акцент на творчість на всіх рівнях і в поєднанні з активною участю професорсько-викладацького складу в генеруванні та реалізації інноваційних освітніх ініціатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Marginson S. *International Education in Australia: Riding the Roller Coaster* / Simon Marginson // *International Higher Education*. – 2012. – № 68. – P. 11–13.
2. Stella A. *Quality assurance of transnational higher education: the experiences of Australia and India Australian Universities* / A. Stella, S. Bhushan. – Quality Agency and the National University of Educational Planning and Administration. – 2011. – 275 p.
3. Zarubinska I. *Specific approach to foreign students training at the National Aviation University* / I. Zarubinska, A. Polukhin // *The Fifth World Congress "Aviation in the XXI-st Century" "Safety in Aviation and Space Technologies"*. К.: – 2012. – pp. 11.1- 11.4.
4. Иванова Е. *Альма-ненька* / Е. Иванова // *Корреспондент. Общественно-политический журнал*. – К.: – 2013. – №48 (587). – С. 24-26.
5. Інформаційний ресурс: http://ec.europa.eu/education/external-relation-programmes/doc72_en.htm
6. Інформаційний ресурс: <http://miuki.info/2013/03/sistema-obrazovaniya-v-yaponii-nekotorye-universitety-v-tokio-todaj-tokyo-dajgaku-universitet-mejdzi-i-drugie/>
7. Інформаційний ресурс: <http://prouniportal.mec.gov.br>
8. Інформаційний ресурс: <http://www.articlesphere.com/uk/Article/Online-GED-Courses-Provide-A-Fresh-Start-At-Any-Age/249932>
9. Інформаційний ресурс: <http://www.edworld.ru/higher-education/university/821.html>
10. Інформаційний ресурс: <http://www.mondragon.edu/en/about-us/what-is-mu>
11. Інформаційний ресурс: <https://internationaleducation.gov.au/Regulatory-Information/Pages/Regulatoryinformation.aspx>
12. Інформаційний ресурс: <https://knteu.kiev.ua/blog/read/?pid=12648>
13. Інформаційний ресурс: <https://www.timeshighereducation.com/news/world-university-rankings-2015-2016-results-announced>
14. Інформаційний ресурс: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2016/world-ranking#!/page/31/length/25/sort_by/rank_label/sort_order/asc/cols/rank_only